گەشتی ئەنفالستان بۆبادینان – گوندی کورێمێ

عومەر محەمەد

٢٩ی ئابی ٢٠١٢

بادینان لە قۆناغی هەشتەمی پەلاماری ئەنفالدا گورزی گەورەی بەرکەوت، زۆرترین ناوچەی کەوتنە بەر پەلاماری گازی کیمیاوی و ئەگەر نەڵێم هەموو ناوچەی بادینان ئەوا زۆربەی شوێنەکانی کیمیابارانکران، لە هەندێك شوێن کۆمەڵکوژی ولە هەندێك شوێنیش زیانێکی ئەوتۆیان لێنەکەوتەوە، بەلام ئەمە هیچ لە نیازی شۆڤینیانەی بەعس و خرا پەکاری ئەو رژێمە ناگۆرێ . بەداخەوە لە حساب وکتابی ئەنفالدا راگەیاندنی کوردی کەمترین ئاوری لەم ناوچەیە داوەتەوەو حکومەتی هەرێم و رێکخراوەکانی تاییەت بە ئەنفالیش بەهەمان شێوە خەمساردو کەمتەرخەم بوون، سەرباری ئەمانەش کەسوکاری قوربانیەکان و خەلکی ناوچەی بادینان خۆیان کەمترین هۆشیاریان دەربارەی ئەنفالی بادینان هەیە لەوەش مەترسیدارتر ئەوەیە کە هێشتا ئەنفالکراوانی ناوچەی بادینان ئەگەر پێویست نەبێ و ناچار نەکرێن پێیان شەرمە بلێن ئێمە ئەنفالکراوین یان کەسوکاری ئەنفالکراوانین ئەم قسەیەم لەخودی قوربانیەکان بیستووە .

بەرواری 2012/8/27 عەسرێکی درەنگ وەخت لەگەڵ هاورێیانم (سمکۆ سابیرو هاشم محمد) لەسلێمانەوە بە ئۆتۆمبیلە(کیا)کەی سمکۆ سابیر بەرەو پارێزگای دهۆك بەرێکەوتین، رۆژێکی زۆر گەرم بوو کەئاستی گەرمی لە 45 پلەی سەدیدا بوو، بەرێگای کەرەکوکدا بەدەم قسەکردنەوە دەربارەی ئەنفال و ناعەدالەتیەکانی دەسەلاتدارانی رۆژگار، رێگەمان دەبڕی کاتژمێر 9:45 ی شەو لە چێشتخانەی بریفکانی لەسەر رێگای سەرەکی لاماندا بۆ پشوو وەرگرتن، لەوێ پلەی گەرمی لە 26 ی سەدیدا دابوو، من هەرچەندە سەیارەم نەدەئاژووت کەچی هەستم بەماندووبونێکی زۆر دەکرد، بەلام کە گەیشتمە سەر ئاوی دەستشۆرەکان و دەستمان خستە بەر ئاوەکە ئەوەندە سارد بوو هەستم بەئاسودەیەکی زۆر کرد، چێشتخانە کە لە کەش و هەوایەکی زۆر خۆش و دلڕفێندابوو، لە قەد پالی چیایەك دروستکرابوو روی لەو دۆلەبوو کە جادە گشتیەکەی پێدا تێدەپەری و هەردولای بەچیای بلند کە داربەرووی کورتە

بالاّ بەرەنگی سەوز دایانپۆشیبوو، دوای ئەوەی لە باخچە فێنكو دلگیرەكەدا نانما نخوارد جارێكی تر بە ئاوە ساردەكە دەموچاومان شۆردەوەو بەرەو دهۆك بەرێكەوتین بەدرێژایی رێگا كاك سمكۆ نوكتەی دەربارەی خەلّكی خانەقی و هەولێر بۆ دەگێڕاینەوە پاشئەوەی لە چێشتخانەی بریفكانی دەرچووین باسێكی گێرایەوە ئەوەندە پێكەنین هەناسەم تەنگ بوو خەریك بوو پشتم بشكێ، باسەكە بەم شێوە یەبوو : (كوڕی مالێكی خەلّكی سلێمانی دوای ئەوەی پەیوەندی خۆشەویستی لەگەلّ كچێكی خانەقینی دەبەستێ لە سلێمانیەوە خۆیان كۆدەكەنەوەو لە رۆژی دیاریكراودا دەچنە خوازبێنی كچە خانەقینیەكە بۆ كوڕەكەیان، لەوسەرەوە كە دەگەرێنە هەر بەیەكتری پێدەكەنن كاتێك گەیشتبوونە بازگەیەك كارمەندەكانی ئاسایش بەو پێكەنینە قەلّسو توڕە دەبنو دەلّێن : ئەوە عەیب ناكەن پێدەكەنن ؟ بۆچی رێز لەسەیتەرە ناگرن..؟ لەمان قسەولەوان قسە بەتوڕەیی دایاندەگرنە خوارەوە جارێكی تر پێیان دەلّێن : بەچی پێدەكەنن ؟ ئەوانیش داوای لێبوردن دەكەنو هۆكاری پێكەنینەكەیان بۆ كارمەندانی بازگەكە روندەكەنەوەو دەلّێن: - كاكە وەلاّ چی بێت لە ئێوە نهێنی بێت ئێمە لەسلێمانیەوە هاتووینو كاری خێرمان بەدەستەوەیە چووین بۆداوای ژن لە خانەقی، بەلاّم ئەوەی راستی بێت هەتا ئێستا بۆمان مەعلوم نیە ئەو مالّە كچەكەیان پێداوین یانا ..؟ ئیتر كابرای ئاسایشیش دەستی كردبوو، بە پێكەنینو ووتبووی مادام وایە فەرموون برۆن) .

كاتژمێر 10:30 لە زاویتەلاماندا بۆ ئەوەی چا یەكی ئارام بەخش بخۆینەوە هەر بەراستی ئارام بەخش بوو، چونكە لەناو كەشێكی فێنكو نەسیمی هەوای بادینانداا خۆمان دیتەوەو لەوێ گەرما (25) پلەی سەدی بوو، دوای پشویەكی كورتخایەن ئیتر كەوتینەوە رێ، هەتاگەیشتینە مانگێش پلەی گەرما بەرزیو نزمی دەكرد، بەلاّم لە مانگێش پلەی گەرمامان بە 25 پلەی جێگیر بینی، كاتژمێر 10:15 ی شەو لە مالّی كاك عەبدلقهارخەلیل دابەزین .. عەبدولقەهار خەلیل یەكێكە لە دەربازبوانی كۆمەلّكوژی گوندی كورێمێ . سەرباری دوری رێگاو ماندوو بونیشمان بەلاّم هەتا سەعات (3)ی شەو دانیشتینو خەریكی قسە بووینو نەخەوتین ،دوای ئەوەش من ماوەیەكی زۆر هەر جێنگلّم دەداو خەوم لێنەدەكەوت ئەوەش سروشتێكی شانزە سالّی رابوردووی منە كە هەرگیز لەجێگەی خۆمدا نەبێ خەوم لێناكەوێت، جا ئەو جێگە لەخۆشترین هۆتێلی ئەم ولاّتەشدا بووبێ، هاورێكەم سمكۆ سابیر سەرباری ماندوێتی كە لە كەلارەوە سەیارە كیاكەی ئاژوتبوو، هەتا مەلای بەیانیش بانگی دا هەر نە خەوتبووین ..گرفتەكەش ئەوە بوو دەبوو بەیانی كاتژمێر (9) لەگوندی كورێمێ ئامادەبین بۆ مەراسیمی یادی كۆمەلّكوژیەكەی 28ی ئابی سالّی 1988 كە لەقۆناغی هەشتەمی ئەنفالدا 33 پیاوی گوندی كورێمێو چەلكێ دوای خۆبەدەستەوە دانیان گوللەباران كران .

من نەمزانی کاتژمێر چەند خەوم لێکەوتووە بەڵام بەیانی کاتژمێر 7:50 دەقیقە بەزەنگی تەلەفۆنی خاتوو (عەدالەت عومەر)[1] خەبەرم بووەوە ئەویش لەهەولێرەوە بەرێکەوتبوو بێت بۆ بەشداری یادی کۆمەڵکوژییەکە، بەتەلەفۆن هەواڵی ئەوەی پێدام کە هاتوون و ووتی: (من لە ناو شاری دهۆکم) داوای رێنمایی رێگاکەی دەکرد منیش رێنمایی رێگام بۆ کرد بە کوێدا بێت بەرەو ناحیێی مانگێش..زۆری نەبرد کە زەنگی بۆکردمەوەو ووتی: لە ناوچەی دۆسکی داین و لەسەنتەری ناحیێکە نزیك بوونەتەوە، جەماعەتیش کاتژمێر 8:30 لەخەو هەستان بەڵام تا ئەوان هەستان من دەم و چاوم شۆردو چووم لە حەوشەدلگیرەکەی ماڵی "عەبدالقهار" چەند هەنجیرێکی بەتامم نۆش کرد.. بەڕاستی هەنجیرێکی شیرین و بەتام بوو، پێم سەیر بوو کە هەر ئەو دار هەنجیرە دوو بەری گرتبوو، یەکێکیان ڕەش و ئەوی تر سپی بوو، من تەنها لە ڕەشەکەم خوارد، سەیر بوو هەنجیری تاین ئەوندە لینج بوو، بەسابوونیش لینجیەکەی لەدەستم نەدەبووە. ئیتر زۆری نەبرد کە عەدالەت عومەریش گەیشت و لەماڵی خانە خوێ لایداو نانی بەیانیمان لەوێ نۆش کردو لەماڵ هاتینە دەرەوە بۆ ئەوەی بڕۆین بۆ گوندی کورێمێ.

بەرەو گوندی کورێمێ

کاتژمێر 8:45 دەقیقە لە ناوەندی ناحیێی مانگێشەوە بەرەو گوندی کورێمێ کەوتینەرێ کە هەروا (10) دەقیقەیەك بەسەیارە لە ناحیێکەوە دورە بە هەورازو نشێوی رێگایەکی قیرتاوکراودا رێگەمان بڕی و زۆری نەبرد گەیشتینە گوندەکە، بەرلە ئێمە خەڵکێکی تر لەوێ ئامادەبوون کە بەهەموویان ژمارەیان 50 کەس نەدەبوو، ئەوانیش خەڵکی هەردو گوندی چەلکێ و کورێمێ بون، کە لەدوای بیست و پێنج ساڵ تێپەرین بەسەرکۆمەڵکوشتنیاندا ئەمە یەکەمینجاربوو وەك یادکردنەوەیەکی فەرمی خەڵك و بەرپرسان لەسەر مەزاری شەهیدانی کۆمەڵکوژی گوندی کورێمێ ئامادەبن. بەراستی دیمەنێکی مەیانتبار بوو، زۆر هەستم بەبێ کەسی ئەو خەڵکە کرد کە 25 ساڵ بەرلە ئێستا

ئەو تاوانە گەورەیەیان دەرهەق کراوەو دەسەڵاتدارانی کوردستان بەو ئەندازەیە بێخەمن لەبەرامبەریاندا ! بەراستی ئەو رۆژە هیچ هەستم بە بوونی حکومەتی هەرێمی کوردستان نەکرد، ئەو دایکوباوکانەی کە لەسەر گۆری شەهیدەکانیان بە خەمباری راوەستابوون و چەند لافیتەیەکیشیان هێنابوو، هەروا دروشمی رۆتینیان لەسەر

[1] - عةدالةت عومةر صالح يةكيَكة لةضالاكوانة ديارةكانى بوارى ئةنفال و جينؤسايدكردنى طةلى كورد و لةهةولير دادةنيشىَ .

نوسرابوو، کە زیاتر ئەو قسە دوبارەو کۆنانە بوون لە حزبەکانیانەوە بۆیان مابووەوە دیمەنی ئەو ژن و پیاوانەی بەناهەق لە کورێمێ کەسوکارە نزیەکەکانیان کوژرابوون زۆرتراژیدی بوو بۆمن . ئەو رۆژە لە کورێمێ چاوم بە پیاوێکی گوندی چەلکێ کەوت بەناوی " شەریف فەتاح ئەحمەد) کەوا لە کۆمەڵکوژیەکەی رۆژی 28ی ئابی 1988 سێ کوڕی کوژرابوون بەناوەکانی (ئەکرەم و عەبدالستارو موسا) بۆخۆشی ماوەی 18 شەو لەنزارکێ دەستبەسەربووەو چاوەروانی ئانوساتی گواستنەوە بوو، بۆ زیندانێکی تر کەبۆخۆشی نەیدەزانی بۆکوێ یە وەکو هەموئەوخەلکانەی پێشتر لەنزارکی بران و نەگەرانەوە بەڵام لەوەدا بەختی هەبوو کەوا بریاری لێبوردنی گشتی دەرچوو ئەوانیش رزگاریان بوو.

(حاجی حەکیم یاقوب جاسم)یش یەکێك بوو لەوانەی لەگۆرستانەکەی کورێمێ ئامادەبوو، قسەی بۆکردم و ووتی: من بەچاوی خۆم کوشتنی زیندانیەکانی قەلای نزارکێم بینیوە، یەکێك لەوکەسانەی بەپێشچاوی خۆیەوە بەبلۆك کوشتویانە فەتاح عەبدوالقادر فتاح بووە کە خوشکەزای خۆیەتی، واباس دەکرا کە فەتاح لەکۆمەڵکوژییەکەی کورێمێ رزگاری بووەودواتر بێسەروشوێنکراوەتەوە، بەڵام حاجی حەکیم یاقوب دەلێت : (لەقەلایا مەزن " مەبەست نزارکێ یە" ژ پێش چاڤێ مە کوردا بەدەستا بەعسیان بەلۆکان هاتنەکوشتن) [2] ئەوی شەهیدێن مە ناڤی وی فتاح بوو.

فەتاح عەبدولقادر و دوبرای دیکەی بەناوەکانی صدقی و نوری لەگەڵ پیاوەکانی کورێمی و چەلکیدا ریزکرا بۆ کوشتن، بەلام خۆی صدقیش بەبریندای رزگاریان بوو، بەلام فەتاح هێشتا نازانرێ چۆن و چەند رۆژ دوای ئەو کۆمەڵکوژیە دەستگیرکراوەتەوە. دەنا دەبوو ئەویش هاوسەفەری پیاوانە بوایەکەوا بیست و پێنج ساڵ پێش ئێستا لەرۆژێکی وەك ئەمرۆدا گوللەبارانکرابوون و ئێستا لەگۆرەکانیاندا راکشاون، هەرچەندە گۆری ئەو قوربانیانە زۆر بێنازهاتنە بەرچاوم .. بەلام ئەگەر فەتاح هەرلەوێ کوژرابایە لەوەدا بەختی دەبوو کەوا تەرمەکەی ئەویش ئێستا لەگەڵ ئەوانەی تر لەکورێمێ ئەسپەردە بکرێتەوە کەوا دوای 25 ساڵ لە گوللەبارانکردنیان لە دوگۆری بەکۆمەڵدا هەڵدرابوونەوە. دوای ئەوەی لە خەستەخانەی دۆهۆك، شیکارییان بۆ کرابوو هەندێکیشیان بەجل و بەرگەکانیاندا ناسرابوونەوەو ئینجا گوازرابوونەوە بۆ ناو ئەم گۆرستانەی گوندی کوریمێ . گۆرستانیش تائەو پەری بێنازو پەراوێزخراوبوو تەنانەت دیوارێکی شایستەیان بۆ نەکرابوو ..! لەکاتێکدا دەبوایە زۆر زوتر مۆنۆمێنتێکیان وەکو سومبلی کۆمەڵکوژی ناوچەکە بۆ دروستکرابا .. خەڵکی چەلکێ و کورێمێ ئەو رۆژە هەستێکی سەیریان هەبوو، منیش هەستێکی سەیرم بەرامبەریان هەبوو، یەکە مجاریان بوو دوای 24ساڵ لە تاوانەکە خەڵکێك بۆ مەراسیمی

---

[2] دیداری نوسەر لەطەڵ دانیشتوانی طوندی ضەلکێ – 28ی ئابی 2012 طوندی کوریَمێ

یادکردنەوەی قوربانیەکانیان بێتە ئەو گوندە، چ جای منێك لە سلێمانیەوە بچم !! بەتایبەتی رێزێکی باشتریان لە ئێمە دەگرت کە زانیان لە سلێمانیەوە چووبووین، من لەگەڵ هاورێی بەرێزم " سمکۆ سابیرو هاشم محمد" ریگایەکی دورەمان بریبوو، من نەمدەویست کات بکوژم بەڵکو دەمویست زۆرترین زانیاری لەسەر ئەو تاوانە بەدەستبهێنم بۆیە هەرزوو کامێرا ڤیدیۆکەمم دەرکردو کەوتمە پرسیار کردن لە خەڵکی گوندەکە، پیرەمێردو پیرەژنەکان کەوا چاوەروان بوون وەزیری شەهیدان و ئەنفالکراوان بگاتە ئەوێ و گوێیان لە قسەو بەلێنەکانی بێت بەرلەوەی وەزیر بگاتە ئەوێ من زوومی کامێرام بۆکردنەوە کاتێکم پرسیارم لێدەکردن، زۆر بە گەرمیەوە قسەیان بۆ دەکردم و چیرۆکی خۆیان دەگیرایەوە کە لە قەلای نزارکێ .. چییان لێبەسەرهاتووە، ئەم گوندە چۆن پیاوەکانیان جیاکردووەتەوەو 33 پیاویان هەروا لەخوارگوندەکەوە داوەتە بەر دەستریژی گوللەو شەهیدیانکردوون .

گوندی کورێمێ لە ساڵی 1988 بەرلەوەی ئەنفال بکرێ 80 ماڵبوون، بەشێوەیەکی گشتی خەڵکەکەی سەرقاڵی کشتوکاڵ و ئاژەڵداری بوون، رەزو باخێکی زۆریان هەبووە، بەزۆری داری سێو هەرمێ، هەنجیر وکشتوکاڵی بەرواویشیان بریتی بووە لەتەماتە، کورێمی دوبەر بوون بەری رۆژهەلاتیان پێیان دەڵێن شیرالی و بەشی رۆژئاوایان پێیان دەڵێن بریکانی، لەقۆناغی هەشتەمی ئەنفالدا لەبەرواری 2012/8/28 پاش سێ رۆژ لە دەستپێکردنی ئەنفال و کیمیابارانکردنی ناوچەکە خەڵکی گوندی کورێمی روبەروی توندوتیژییەکی زۆرو تاوانێکی مەترسیدار بوونەوە ..ئەوان پاشئەوەی نائومێدببون لەوەی دەگەنە سەرسنوری تورکیا هەتا دەربازیان ببێ شەوی 28/27ی مانگی ئاب گەرانەوە بۆکورێمێ و لەدۆڵێکی خوارگوندەکەیان گیرسانەوەو شەویان لەوێ رۆژکردەوە بەلام بۆ بەیانی هەرئەوەندەیان خۆش بوو هەتا خۆیان رادەستی سوپاکرد ئیتر هەموو ئومێدێك کۆتایی هات چونکە 24 پیاوی کورێمێ لەگەڵ (9) پیاوی گوندی چەلکێ هەرلەجێدا درانە بەردەستریژی گوللەو کۆمەڵکوژکران .

هێشتا قۆناغی حەوتەمی ئەنفال کۆتایی نەهاتبوو، فەیلەقی یەك لە ناوچەکانی شەقلاوە سەرگەرمی هێرش و پەلاماری توند بوو بۆ یەکلایی کردنەوەی بەرهەلستی پێشمەرگە، سوپای عێراق کە قۆناغەکانی تری ئەنفالی لەماوەیەکی دیاریکراودا تەواوکردبوو لە سنوری مەڵبەندی سێ شپرزەییەکی پێوە دیاربوو لەبەرامبەر بەرگری پێشمەرگە دا، بەلام کە لە 8ی ئابدا ئاگر بەستی جەنگی عێراق – ئێران راگەیەنرا، عەلی حەسەن مەجید دەست ئاوالاتر بوو لە ناردنی هێزی زیاتر بۆ سەرکوردستان، بۆیە بەشەخصی پێداگری کرد لەسەرئەوەی کەدەبێ تێکدەران کۆتاییان پێبێت [3] فەیلەقی پێنجی سوپا کە بارەگای لە هەولێر بوو، دەبوو بەرپرسی عەمەلیاتی ئەنفالی ناوچەی بادینان بێت و لەوێ کۆتایی بە پارتی دیموکراتی کوردستان و هێزی مسعود بارزانی بهێنێ .

---

[3] بروانە میدل ئێست وۆچ – جینۆساید لەعێراق پەلاماری ئەنفال بۆسەرکورد – چاپی دووەم –2004 وەرگێرانی محمد حەمەصالح توفیق– لاپەرە 339–341 .

لەسەر ئەو راسپاردانەی پێشتری عەلی حسن مەجید فەرمانەدەی فەیلەقی پێنج کەوتە خۆ، هێشتا شەر لەناوچەی شەقلاو گەرم بوو کە سنووری نێوان عێراق و تورکیای تەنی بۆئەوەی هەرهیچ نەبێت قۆناغی هەشت تێپەرێنێ و دواتر بگەرێتەوە سەر ئەو پێشمەرگانەی لەناوچەی شەقلاوە لەمەیدان مابوونەوەو چۆکیان دانەدەدا ، فیرقەکانی تریش لەوانە هەندێ تەشکیلاتی فەیلەقەکانی (سێ، شەش، حەوت) لە بەرەکانی باشووری جەنگەوە، لە دەوروبەری فاو و بەسرەوە گوێزرانەوە بۆ کوردستان و ئەرکی نوێیان پێسپێردرا سەربازەکان کە قالبووی 8 ساڵ جەنگی ئێران بوون، بە هیوای ئەوەی ئەمە دواهەمین جەنگەو ئیتر دەچنەوە ماڵ و حاڵی خۆیان بەدڵگەرمی و گوڕوتێنێکی باشترەوە پەلاماریان دەداو ڕوبەرو دەبوونەوە.

بەهۆی راگرتنی جەنگەوە هێزی پێشمەرگەش نائومێد بوون، بەگەیشتنی هێزی زیاتری پشتیوانی هێزەکانی فەیلەقی یەك و فەیلەقی پێنجیش خۆیان سازدایەوە بۆ کۆتایی هێنان بە بەرگری پێشمەرگەو دەستپێکردنی قۆناغی هەشتەمی ئەنفال کە هەموو ناوچەی بادینانی گرتەوە بە بۆمبارانی کیمیاوی لە 25 ی ئابدا دەستی پێکرد. لە ڕۆژی 1988/8/25 ناوچەی بادینان بە شێوەیەکی بەربلاوو دڕندانە کەوتە بەرپەلاماری گازی کیمیاوی و زۆربەی ناحیێ و گوندەکان و بناری چیاکان بەچڕی بۆردومانی گازکران، هاوکات سیاسەتێکی تریشی خستەگەر لەهەموو قۆڵەکانی پەلامارەوە سیخوری بەعس دەچوونە ناوخەڵك و پێشمەرگەوەو پروپاگەندەیان دەکرد بەوەی کە هەموو رێگاکان گیراون و خەڵکێکی زۆر لەسەر سنوری تورکیا کوژراوەو هیچ رێگەیەك بۆ دەربازبوون نەماوەتەوە هەڵبەتە ئامانجی بەعس ئەوە بوو گوندنشینەکان بەگازی ژەهراوی بتۆقێنێ و بە پروپاگەندی جاسوسەکانیشی زووتر بەچۆکیاندابێنێ و خەڵکەکە بەئاسانی خۆبدەنە دەستەوە پێشمەرگەش بەبێ بەرگری بهێڵێتەوەو پەلاماری ئەو قۆناغەش زۆردرێژە نەکێشێ، رەنگە بەکارهێنانی گاز زیاتر لەبەر ئەوەبووبێ وەك لە راپۆرتی فەیلەقی پێنجدا شیکردنەوەی بۆکراوە کە ناوچەکە شاخاویی و عاسیێ یە بۆ هێزێکی نیزامی (4)

سەر لە بەیانی بەرواری 1988/8/28 وەکو تەواوی ناوچەکە گوندی کورێمێش هێرشی زەمینی کرایە سەر، هەموو خەڵکی ئەو گوندەو هەندێك خەکی تری گوندی چەلکێ کە پێشتر لە دۆڵ و چیاکان خۆیان شاردبووەوەو لەهەوڵی دەربازبووندا بوون ملی چەندین رێگای دەربازبوونیان گرتبووە بەر بەلام سەرکەوتنیان بەدەست نەهێنابوو بەهۆی ئەوەی رێگای زۆریان بری بوو زۆر ماندوو ببون، بۆیە بەناچاری بەگەنج و پیرو ژن و منداڵەوە ملی رێگایان گرتبووەوە بەرەو گوندەکەی خۆیان ئەو ڕۆژە لەگەڵ هەتاو کەوتندا گەیشتنەوە خوارگوندی کورێمێ بەلام بینیان وا سوپا چواردەوری گوندی گرتووە بۆیە ئەوانیش ئالای سپییان هەڵکردو

---

[4] بروانە ئەنفالکرنا بەهدینان عەلی بەندی– بەرگی سێهەم – چاپخانەی خانی (نهێنی شەڕێ دوماهییا ئەنفالی) لاپەرە 185 – 219 " مەبەست لەراپۆرتەکەی فەرمانەدەی فەیلەقی پێنج لیوارکن یونس محمد زەرب"ە کە شیکردنەوەیەکی وردی بۆ ئەنفالی کۆتایی کردووە .

خۆیان بە دەستەوەدا، بەڵام خۆبەدەستەوەدان هیچی لە هەستی بەعسیەکان نەگۆڕیو ئەفسەرانی سوپا مامەڵەیەکی توندیان لەگەڵدا کردن، ئەفسەرێکی موقەدەمی پێشووی سوپای عێراق بە میدڵ ئیست ووۆچی ڕاگەیاندووە : "فەرمانمان بۆ هات هەرچی پێشمەرگەیە بیانکوژین، تەنانەت ئەوانەشیان کە خۆبەدەستەوە دەدەن. هەروەها ئەو جووتیارە مەدەنیانەش کە لە ناوچەی قەدەغەکراودا بوون هەر بە پێشمەرگە دانرابوون. تەواوی پیاوانی ناوچە قەدەغەکراوەکان کە تەمەنیان 15 ـ 60 ساڵ بوو، دەبوو بەتێکدەر دابنرێن و بکوژرێن. 5

هەرئەوەندەی خۆیان دایە دەستەوە کەوتنە پشکنینیان و بەزوویی هەرچی پێیانبوو لێیان سەندن بە نینۆکبری بەرباخەلیشەوە، ئینجا کەوتنە جیاکردنەوە دوای پۆلێنکردنیان و جیاکردنەوەی ژن و منداڵ لەلایەك و پیاوەکانیش لەلایەکی تر، سەرئەنجام ژن و منداڵەکانیان ڕەوانەی مانگێش و قەڵای نزارکێ کردوو 33 پیاویش ڕووەو خواروی گوندەکە بەریز بەرێخران و هەروا 200 مەترێك دور خرانەوە بۆ شوێنێکی لێژایی و نەدیوی خوار گوندی کورێمێ بە هەمووی کاتژمێرێکی نەبرد لەوێ تاوانی کۆمەڵکوژی پیاوانی گوندی کورێمێ بەفەرمانی دوو ئەفسەر بەناوەکانی عەباس و محمد دەرچوو، هەر لە شوێنی خۆیان گوللەبارانکرابوون، لەوکۆمەڵکوژییەدا لە کۆی 33 کەس بە موعجزە (6) کەس دەربازبوون یەکێك لەوانە هاشم محمد ڕەشیدە پێکەوە لەگەڵ هاشم و سمکۆسابیرو پیاوێکی تر بەناوی حاجی عوسمان چووینە ئەو شوێنەی کە گوللەبارانکردنەکە تیایدا رویداوە . هاشم بە ئاماژەی دەست لەچیاو گوندەکانی ئەوبەرەوە چیرۆکی هەوڵی دەربازبوون و شکست و ماندووبونی خۆیانی بۆگێراینەوە هەتا نزیك بووەوە بۆ شوێنی گرتن و پۆلێنکردنیان کە هەمان ئەو شوێنەبوو ئێمە لێی وەستابووین، دواتر بە پێ بەناو پوشی ناو دارستانەکەدا بەرەوخوار بوینەوە هەتا هەمان ئەو شوێنەی کە 33 پیاوەکەی تیایدا گوللەبارانکرابوو، هاشم چووەوە هەمان ئەو شوێنەی کە خۆی لێی بووەو تیایدا لەسەر ئەژنۆکانی دانیشتووە، شوینی قوربانیەکان نزمایییەکە و سەربازەکانیش لەبەرزایی بوون و بەهەمووی 8-10 مەتر لێیانەوە دوربوون، هاشم لەبەردەم کامێرای ئەنفالستاندا لەهەمان شوێنی کۆمەڵکوژییەکە لەگوندی کورێمێ رۆژی 28ی ئابی 2012 چیرۆکی کۆمەڵکوژیەکەی گێرایەوە ووتی: تا ئەوکاتەی فەرمانیان پێکردین کە دانیشن هەموو سەربازەکانم دەبینی کە ژمارەیان (10) کەسی ئامادە باش بوون و دەست لەسەر بەلەپیتکەی تفەنگ بەریز وەستابوون، بەڵام کە فەرمانیان پێکردین دانیشتن ئیتر هیچ سەربازێکیان لێمەوە دیارنەمان، من کەوتمە نزماییەکەوە " نەدیوو" بوو.. وتی پێشتر کە گرتیانین و جیایانکردینەوە هەندێك لەسەربازەکان زۆر نەرم بوون لەگەڵمان تەنانەت جگەرەشیان پێداین هەیانبوو دەیانگووت عافواتەو بەرتان دەدەین هەشیان بوو دەیگووت هیچ عافواتێك نیە، یەکە مجار من لەریزەکەدا لەدواوە بووم بەڵام کەوتیان وەرگەرێن و بردیانینە

---

[3] بروانة ميدل ئيَست ؤض – جينؤسايد لةعيَراق ثةلامارى ئةنفال بؤسةركورد – ضاثى دووةم -2004 وةرطيرانى محمد حةمةصالح توفيق- لاثةرة 366

ئەو شوێنەوە من کەوتمە پێشەوەو لەدەستەراستەوە یەکەمین کەس بووم عەبدولقهار بەتەنیشتمەوە دانیشتبوو، پێمووت دەمانکوژن ..زۆری نەبرد کە ئەفسەرەکە بەهۆکی تۆکی لەگەڵ سەروی خۆی قسەی دەکرد هەرکە جیهازەکەی داخستەوە یەکسەر ووتی: ارمی (واتا گوللەبارانیان بکەن) حاجی عوسمانیش جاربەجار خۆی دەخستە ناو قسەکانەوەو هاوکاری هاشمی دەکرد بۆ بیرهێنانەوەی چیرۆکەکەی .. وردەوردە کاتمان تێدەپەڕاندو هاشم لە گێرانەوەی چیرۆکەکەی ماندونەدەبوو لەوکاتەدا من گرفتێکم بۆهاتە پێشە لەسەر شاشەی کامێرا سۆنیە بچوکەمەوە ئاماژە بەتەواو بوونی باتریەکەی دەدا جگەلە حاجی عوسمان کە خەلکی گوندەکە بوو کورێکی بەناوی مرادو برازایەکیشی بەناوی ئازاد لەو تاوانی کۆمەڵکوژیەدا شەهید بوون، ئێمە تەنیا کەسی میوان بووین کە لەگوندی کورێمێ مابووینەوە جگەلەوەی دەبوایە بگەڕێینەوە بۆ سلێمانی لەرێگەشماندا بچین سەردانی ماڵی دەربازبوەکانی ترو قەڵای نزارکێ لە ناوشاری دهۆك بکەین بۆیە بەناچاری هاشممان لە گێرانەوەی چیرۆکەکەی راگرت و گەراینەوە بۆناوگوندی کورێمێ . لەوێ لاماندایە ماڵی خانەوادەیەك کە ماڵی پوری هشم بوو، ئەویش لەگەڵ پوری دەستیان لەملی یەکتری کردو تێریەکتریان ماچ کرد . بێجگە لەچایی تەماتەی ناو باخەکەی خۆیان بۆهێنایین بەخوێوە خواردمان زۆر سەیربوو کە ئەو تەماتەیە تامێکی زۆر خۆش و تاییەتی هەبوو.

گوندی کورێمێ پێشتر 80 ماڵ بووەو ئێستا تەنها 12 ماڵی تێداماوە کەچی سەرباری ئەو غەدرە گەورەیەی لێکراوە، زۆر بێخزمەتگوزاریەو بەتەواوی پەراوێزو پشتگوێ خراوە، هێشتا ئاسەواری ئەو تاوانە بەتەواوی بەسیمای ئەوگوندەوە دیارە لە هەمووی سەرنج راکێشتر گۆرستانی شەهیدەکانێتی تەنانەت سیاجێکی رێك و پێکی بۆ دروست نەکراوە، کە دەبوایە لەو گوندەدا مۆنۆمێنتێکی شایستە دروستکرابایەو وەك رێزلێنانێك لەو مرۆڤانەی بەناهەق کوژران هەتا بەڵگەی تاوانەکەو چیرۆك و بەسەرهاتی کۆمەڵکوژی گوندی کورێمی لەو مۆنۆمێنتەدا بپارێزرایە. خەڵکە هەژارەکەی کەبەکاری کشتوکاڵەوە خەریکن بەخرا پی پشتگوێ خراون و هیچ خزمەتگوزارییەکیان پێنەگەیشتووە..!

بە پێی ئەو زانیاریانەی کە لە ڕا پۆرتی ژمارە 2422 ی فەیلەقی پێنجدا هاتوون و لە کۆتایی ساڵی 1988دا نوسراوە دەردەکەوێت کە تاوانی گوندی کورێمێ لەلایەن تیپی 29ی پیادەو یەکێك لە لیواکانی 435 ، 238، 84 ئە نجامدراوە.

وەك دەبینین لە پەلامارەکانی ئەنفالی بادینان‌دا، بەعس رێوشوێنێکی مەترسیداری گرتووەتە بەر، بەلەبەرچاوگرتنی ئەو تێبینیەشەوە کە هەندێك لەسەرەك خێڵەکان هاوسۆزو پسشتیوانی زیاتریان بۆ صدام پیشاندابوو، ئەمەش وای کرد کە بە پێچەوانەی ناوچەی سۆرانەوە کە هیچ خانوویەك بە پێوە نەما لە بادینان هەندێك گوند مانەوە، پلانە سەربازیو ئەمنیەکان لە قۆناغی هەشتەمی ئەنفالدا تاڕادەیەکی زۆر جیاواز بوو لەگەڵ ئەو پەلامارانەی لە قۆناغەکانی تردا ئە نجامیدا بوون، بەلای کەمەوە پۆلێنکردن شێوازێکی تری

هەبوو، لەم قۆنەغەدا کە دواغۆناغی پەلامارەکانی ئەنفال بوو، بەعس لەو پەری غرورو پالەوانبازیدا بوو، لە تەواوی ناوچە قەدەغەکراوەکاندا پێشرەوی کردبوو هەموو گوندەکانی لە گەڵ زەوی تەختکردبوو، گوندنشینەکانی پۆلێنکردبوو زۆر بەشیانی لە گۆڕی بەکۆمەڵدا کوشتبوو، بەشێوەیەکی سیستماتیك بەشۆفڵ خۆڵی کردبوو بەسەریاندا، لەم پەلامارەشدا پێشڕەوی دەکردو بێبەزەییانە وێرانکاری دەکرد، لە بەرەبەیاندا گوندەکانی بە بۆمبی کیمیاوی دادەگرتەوەو دواتریش هێرشی سەربازی دەکردە سەریان و بەشێوەیەکی دڵڕەقانە دەکەوتە وێزەی خەڵکی مەدەنی وئەنفالی دەکردن، ئەم شێوە پەلامارە لە قۆناغی دووەمی ئەنفالدا لە گوندی سێوسێنان و تەکیەو بەلەکجارو لە قۆناغی چوارەمیشدا لەهەردوو گوندی گۆپتە پەو عەسکەر رویدابوو کە لە پێشەوە بەچەکی کیمیاوی پەلاماریدان و دواتر هێرشی زەمینی دەستی پێکرد. جیاوازی لێرەدا ئەوە بوو کەکیمیابارانی بادینان لە 25ی ئابدا تەنها گوندێك یان دوانی نەگرتەوە بەڵکو لەو ڕۆژەو ڕۆژانی دواتردا زیاتر لە 75 گوندی بادینان بەچەکی کیمیاوی پەلاماردران. لەو گەشتەماندا بۆ گوندی کورێمێ پێشمەرگەی دێرین هەڵمەت لەزگینی بەزەحمەت هەندێك قسەی بۆکردین هۆکارەکەشی نەفس بەرزی بوو، هەڵمەت بۆیە خۆی لەقسەکردن دەبوارد لەبەرئەوەی کە بڕوای وابوو کە ئەمرۆ هێندەی پیاوی درۆزن قسە دەکەن کەسە راستگۆکان قسەناکەن بۆیە خۆی لەوە دەپارست تاتێکەڵی ئەو جۆرە درۆزنانە نەبێ . هەڵمەت ئەو رۆژە لەو دەڤەرە بووە، و کیمیبارانی ناوچەکەی بەچاوی خۆی بینیوە، لەوبارەیەوە قسەی زۆری بۆکردم ، ووتی رۆژی 25ی ئابیساڵی 1988 بوو بەیانیەکی زوو کاتژمێر هەشتی بەیانی فرۆکەکانی رژێم هاتن دەستیانکردە بۆمبارانی ناوچەکە یەکە مجارا لە گوندی ( ) ی داو سیازدە کەس کوژران کەهەموویان پێشمەرگە بوون، تەنانەت هەندێك پێشمەرگە کە چووین بەدەنگیانەوە بەوە برنیداربوون کە دەستیان بەر جەستەی شەهیدەکان و بریندارەکان کەوت، هەیانە ئێستاش ماوەو دەستی بەڵەك بووە.

ئەوەی لە گوندی کورێمێ ڕویدابوو پێشتر لە هیچ قۆناغێکی تری ئەنفالدا لەلایەن سوپاوە پیادە نەکرا بوو، ئەویش کۆمەڵکوژی دەستبەجێ بوو کە دوای پۆلێنکردن لە شوێنی نیشتەجێ بوونی گوندنشینەکاندا، واتە کوشتنی بە کۆمەڵی دەستگیرکراوەکان لە شوێنی ژیان و نیشتەجێبوونی خۆیاندا، بەڵکو لە پەلامارەکانی ئەنفالدا لە پێشەوە خەڵك دەستنیشان

دەكــــران، دواتـــــر بـــــەهێزی ســــوپا لــــەئاسمان و ســــەرزەمینەوە پـــــەلامار دەدران و دەگـــــیران ئینجـــــا کۆدەكرانـــــەوەو بـــــە ســــــەیارەی ســــــەربازی ڕەوانـــــەی بنكـــــەكانی كۆكردنـــــەوە دەكـــــران و لەوێشــــــەوە بۆبنكـــــەی ســــەرەكی تـــــۆپزاوا دەگوازرانـــــەوەو دەســـــت بـــــە پـــــۆلێنكردن و رامالێنیـــــان دەكـــــرا، بـــــەلام لـــــە گونـــــدی كـــــورێمێ حاڵەتەكـــــە جیـــــاواز بـــــوو، هەرلـــــە گەلگرتنیانـــــدا پیاوەكـــــان هـــــەر لـــــە نـــــاو گوندەكـــــەدا كۆكراونەتەوەو پاشـــــئەوەی لـــــە ژن و منداڵـــــەكانیان جیاكردنـــــەوە هـــــەر لەجێـــــدا بەفـــــەرمانی ئەفســـــەرە مەیدانیـــــەكان، كـــــە بریتـــــی بـــــوون لـــــە (عـــــەباس و محمـــــەد) كـــــە هـــــەردوكیان مـــــلازم بـــــوون و دوو نەجمـــــەیان لەسەرشـــــان بـــــووە، نزیكـــــەی 10 ســـــەرباز راســـــپێردراون، 33 پیاوەكـــــە گوللـــــەباران بكـــــەن، ئـــــەم كـــــارە دڕنانەیـــــە لەچـــــیرۆكی هەریـــــەك لـــــە دەربـــــازبوانی كۆمـــــەڵكوژی گونـــــدی كـــــورێمێ بـــــەڕونی دەردەكـــــەوێ تەنانـــــەت نـــــاوی ئـــــەو ئەفســـــەرانەش دەزانـــــن كـــــە فـــــەرمانی تەقـــــەكردنیان داوەو رێوشـــــوێنی كۆمەڵكوژییەكـــــەیان گرتووەتـــــە بـــــەر(6) دەربـــــازبووانی ئـــــەم كۆمەڵكوژییـــــە، هـــــەتا ســـــاڵی 1991 بەبێـــــدەنگی لـــــە كۆمـــــەڵگا زۆرە ملێكانـــــدا دەژیـــــان، دواتـــــر لـــــەمانگی مـــــایس و حـــــوزێرانی ســـــاڵی 1992دا، پزیشـــــكانی مـــــافی مـــــرۆڤ، تیمێكـــــی توێـــــژەری پزیشـــــكیی دادوەرییـــــان (فۆرێنســـــیك) نـــــارد بـــــۆ عێـــــراق. لـــــە كوردســـــتانی باشـــــور بەمەبەســـــتی هەڵدانـــــەوەی گـــــۆری بەركـــــەوتوانی چـــــەكی كیمیـــــاوی لـــــە گونـــــدی برجینـــــی هەرئـــــەو تیمـــــە قوربانیـــــەكانی گونـــــدی " كـــــورێمێ" یشـــــی هەڵدایـــــەوە كـــــە پێكهـــــاتبوون لـــــە 27 پیـــــاوی كـــــوژراو ئەوتیمـــــەش پێكهـــــاتبوون لـــــەو لێكۆڵەرەوانـــــەی كـــــە ڕاهێنانیـــــان لەســـــەر ئـــــەنترۆ پۆلۆجیـــــای پزیشـــــكی دادوەری، ئـــــەركیۆلۆجیاو یاســـــا" پزیشـــــكی داد" كردبـــــوو، پێویســـــتە ئـــــەوەش بـــــوترێ كـــــە تیمەكـــــە لـــــە زۆر وڵاتـــــی دیكـــــە گۆڕیـــــان هەڵـــــدابووەوە وەك ئەرجـــــەنتین، چـــــیلی، ئێلســـــلڤادۆرو گواتیمـــــالا. لـــــە كوردســـــتانی باشـــــوریش، لـــــە ســـــێ شـــــوێندا گۆڕیـــــان هەڵدایـــــەوە: گونـــــدی كـــــورێمێ و گونـــــدی برجینـــــی كیمیابـــــارانكراو هـــــەمان تـــــیم و هـــــەمان ئەوســـــاڵە لـــــە گۆڕســـــتانی كۆمەڵگایـــــەكی زۆرەملـــــێ كـــــە زۆر لـــــە ئـــــەنفالكراوەكانی لـــــێ نیشـــــتەجێ بـــــوو لـــــە نزیـــــك شـــــاری هـــــەولێر گۆڕێكیـــــان هەڵـــــدابووە كـــــە تـــــەرمی منـــــداڵێكی تێـــــدابوو لەبرســـــان و لەبـــــەر بـــــەدخۆراكی گیـــــانی لـــــە دەســـــتدابوو، ئەوانـــــەی هـــــەردوو گونـــــدی كـــــورێمێ و بریجینـــــی بـــــە چاوســـــاغی دەربازبووەكـــــان و بەڕێوەبەرایـــــەتی تەندروســـــتی پارێزگـــــای هـــــەولێرو پزیشـــــكی دادوەری پارێزگـــــای دهـــــۆك ئەنجامدرا بوو.

[6] بروانة عومةرمحةمةد - هاشم – ضاثى يةكةم . 2013 دةربازبوويةكى كؤمةلَكوذيةكةى طوندى كوريَمىَ - ئةنفالستان ذمارة (8) لاثةرة 9 دؤسيَى ئةو ثياوانةى لة دؤزةخ طةرانةوة .

فەتاح عەبالقادرفتاح

لە دایکبووی سالی 1952 ی گوندی چەلکی- ناحی کانی ماسی بەرواری بالآیە .

خێزاندداربووەوباوکی (7) زاروکان بووە.

سالی 1981 بووەتە پێشمەرگەی پارتی دیموکراتی کوردستان .

سالی 1988 پاشئەوەی لەکۆمەڵکوژییەکەی گوندی کورێمێ رزگاری بوو، جارێکی تر دەستگیرکرایەوەو لەقەلای نزارکێ شەهیدکرا .

چیرۆکی فەتاح زۆر تراژیدیە سالی 1988 لەپەلاماری ئەنفالی ناوچەی بادینان پاشئەوەی خۆیان ڕادەستی سوپای عێراق کرد لە کۆمەڵکوژیەکەی گوندی کورێمێ لەناحێی ددۆسکی "مانگێش" لەگەڵ 33 پیاو کە هەموویان خەڵکی گوندی کورێمی و گوندی چەلکی بوون، کە لەژن و مندالیان جیاکردنەوە زۆری نەبرد کە 200 م لەخوار گوندی کورێمێ لەلایەن دەستەیەك سەربازەوە کە ژمارەیان دەکەس بوو، بەفەرمانی دوو ئەفسەر بەناوەکانی (عەباس و محمەد) گولەبارانکران . جێگەی ئاماژەیە لەو کۆمەڵکوژیەی گوندی کورێمیدا 9 کەسیان خەڵکی گوندی چەلکی بوون، بەلآم کە 6 کەس رزگاریان بوو، دوان لەوان فەتاح وصدقی برای بوون، بەلآم بەداخەوە فەتاح جارێکی تر لەلایەن سوپاوە دەستگیرکراو رەوانەی قەلای نزارکێ کراو لەوێ بەپێشچاوی کچەکەی "فایزە" و ژنەکەی "سەبریە" یەوە بەبلۆك لەگەڵ کۆمەلێك پیاوی تر کوشتبویانن .

ناوی ژن و مندالەکانی فەتاح ئەمانەن : خەزان (مردووە)، فائزە ، ناسیح، ئیحسان، رۆناهی، عەزیزە، گۆڤان، هەرمان

فەتاح باوکی 7 منداڵ بووە .

بڕوانە تابلۆی 17کوس لە شەهیدانی گوندی چەلکێ کەلەئەنفالی هەشتی بادینان کوژران یان بێسەروشوێن بوون .

حەجی فتاح گوندی چەلکێ

حەجی حەکیم گوندی چەلکێ

گۆرستانی کورێمێ

ڕۆژنامەنوس سمکۆ سابیر

گۆرستانی گوندی کورێمێ

photo: Docomentarey

شەهید
رشید جعفر طاهر
چەلکی بەرواری
ژدایک بون ١٩٦٩

photo: Docomentarey
بەڕێوەبەرایەتی گشتی شەهیدانی سلێمانی

photo: Docomentarey
بەڕێوەبەرایەتی گشتی شەهیدانی سلێمانی